

Økonomisk analyse

Af P. P. SVEISTRUP¹⁾

Af de mange forskellige former for økonomisk analyse, der findes, har jeg i det følgende tænkt mig særlig at omtale to, nemlig driftsøkonomiens analyse af regnskab og budget i et stort antal underkonti og nationaløkonomiens analyse af det samlede nationalregnskab i de enkelte sektorer, og i denne forbindelse vil jeg særlig omtale P. Nørrgård Rasmussen disputats: Studies in Inter-sectoral Relations, 1956.

I.

Gennem en årrække har man i driftsøkonomisk interesserede kredse været opmærksom på, at foreliggende regnskaber og budgetter ville være langt mere anvendelige, såfremt de få afsluttende tal blev opløst i deres elementer, idet de herved kunne yde et bedre bidrag til forståelsen af, hvad der er sket indenfor virksomheden og danne et bedre grundlag for de dispositioner, der til stadighed skal foretages.

Der er her sket en jævn udvikling, og jeg skal notere nogle af de landvindinger, der efter min opfattelse er nået.

Lad mig for det første nævne, at der vist nu er almindelig enighed om, at de faste og variable omkostninger må have en principiel forskellig placering i analysen.

I denne forbindelse er det særlig ved budgetlægning af væsentlig betydning at have oplysning ikke alene om virksomhedens samlede kapacitet, men også om enkeltdelens kapacitet, idet man kun derigennem har mulighed for at tilrettelægge et produktionsprogram med den mest tilfredsstillende harmoni mellem enkeltdelene.

Ved vurderingen af de opnåede regnskabs-resultater og særlig ved planlægningen af fremtiden gennem et budget, har man i almindelighed forståelse af, at det gælder om at kende efterspørgselen og da i særdeleshed dennes elasticitet overfor mulige ændringer i produktionen, idet man ellers ikke når langt i retning af at finde maksimum af udnyttet.

¹⁾ cand. polit., kontorchef, lektor ved Københavns Universitet.

Et meget væsentligt bidrag kan analysen endvidere give med hensyn til muligheden for en substitution både med hensyn til sammensætningen af den endelige produktion, der skal sendes ud på markedet, og med hensyn til produktionsmidlerne, der hensigtsmæssigt bør anvendes (herunder om og hvornår, der skal foretages yderligere anskaffelser).

Det er i denne forbindelse meget vigtigt at have i erindring, at dansk produktion i almindelighed ikke omfatter en enkelt vare, men en hel række forskellige varer, der dels kan udelukke hinanden ved beslaglæggelse af produktionsmidlerne og dels kan supplere hinanden til en bedre udnyttelse af den givne kapacitet.

Denne opsummering af de væsentligste resultater den driftsøkonomiske analyse i de sidste årtier er nået frem til, er ikke udtømmende, idet analysen har ydet bidrag på andre områder, som f. eks. med hensyn til virkningerne af forsinkelser (f. eks. af en råstoflevering) eller ændringer i den offentlige politik (som eksempler kan nævnes importreguleringer, toldforhøjelser o. s. v.).

II.

Ser vi dernæst på de nationaløkonomiske analyser, vil utvivlsomt alle driftsøkonomer hilse det som et meget stort fremskridt, at nationaløkonomer i stigende grad arbejder med nationalregnskaber og nationalbudgetter. Opgaven er naturligvis meget vanskeligere end i driftsøkonomien, fordi man kun har et meget begrænset bilagsmateriale. Man søger her at komme frem på grundlag af den af Statistisk Departement udarbejdede statistik, og det må siges, at man i løbet af den tid, der har været arbejdet med disse spørgsmål er nået forbløffende vidt. På enkelte områder er problemerne beslægtet med driftsøkonomiens – jeg tænker f. eks. på de forskellige principper for optagelse af lagerbeholdning ved periodens afslutning. På andre områder er der noget større usikkerhed om principperne, jeg tænker f. eks. på det velkendte problem om at overføre en del af det faste anlæg til driftsregnskabet gennem afskrivning. På nogle andre områder møder nationaløkonomien problemer, som driftsøkonomien kun behandler mere sporadisk, jeg tænker her på de særdeles vanskelige indexproblemer.

Endvidere forstår jeg på en række områder ikke helt nationalregnskabs fremgangsmåde, når man f. eks. regner kørsel med jernbanen som produktion, men den tilsvarende kørsel i eget automobil som forbrug.

Dette hænger vel i nogen grad sammen med, at man ved opstilling af nationalregnskaber og nationalbudgetter ikke arbejder med så enkle

formål som ved tilsvarende arbejde indenfor de enkelte virksomhed. Dette kan ikke være nogen kritik, men snarere en understreget af opgavens meget komplicerede karakter.

Nationalregnskabet har alligevel stor praktisk betydning, idet man ved vurderingen af de nationaløkonomiske problemer herved har en noget sikrere basis end det rene skøn, der tidligere blev arbejdet med.

Men denne nationaløkonomiske problemstilling er ikke dermed afsluttet. Man har rejst spørgsmålet, om man ikke kunne få specielle regnskaber for de enkelte sektorer, hvoraf den samlede nationale økonomi består. I så fald ville man have en langt bedre talmæssig belysning af samfundet, end den man kan få gennem det samlede nationalregnskab.

III.

På grundlag af sådanne opdelinger har man da forsøgt at opstille en meget enkel model, d. v. s. en beskrivelse af samfundsøkonomien ved en simpel mekanisme af helt teoretisk abstrakt natur.

Denne opgave er i de senere år blevet taget op først af Leontief i De forenede Stater og senere af en lang række forskere i forskellige lande og specielt af Nørregaard Rasmussen.

Grundtænkningen er, at man danner sig et simplificeret billede af samfundet, hvorved man får en række sektorer, der hver kun tænkes at fremstille eet produkt (man må altså tale om en industrienhed, en landbrugsenhed o. s. v.), ligesom man tænker sig, at produktionen forøges og formindskes proportionalt med de anvendte produktionsfaktorer, nemlig arbejde og rå- og hjælpestoffer, men ikke realkapital (hvor man også vil kunne tale om en enhed i abstrakt forstand).

Man ved nu, at det samlede resultat for f. eks. landbrugssektoren dels skyldes en indsats fra landbruget selv, dels en indsats fra industrien, fra transporten o. s. v. Det samlede resultat kendes, men de enkelte elementer er ubekendte. Idéen er nu, at man kan samle de bekendte og ubekendte i ganske enkle ligninger, fordi man fastholder forudsætningen om en vare og proportional produktion.

Disse ligninger kan løses på et stort antal måder, eftersom det ene eller det andet variable opfattes som bekendte eller ubekendte. Det skal jeg ikke komme ind på, men blot fremhæve betydningen af, at konklusionerne kun er rigtige i samme grad som de anvendte forudsætninger er rigtige. Da forudsætningerne har måttet være meget abstrakte, må man nødvendigvis supplere med et skøn, hvis man supplerer med en række modifikationer, d. v. s. vil anvende de beregnede tal til bedømmelse af faktiske samfundsforhold.

Lad os tage et meget simpelt eksempel fra Nørregård Rasmussens beregninger. Af landbrugets produktion i 1949 stammede 11,7 % fra landbrugets egen indførsel, men hertil kommer landbrugets køb af produkter fra industrien (f. eks. maskiner), hvori der igen er elementer, der skyldes indførsel til industrien. Da disse omkostninger i virkeligheden skyldes landbrugets behov, er det rimeligt at debitere landbrugssektoren dette beløb i et særligt sektorregnskab for landbruget, og på denne måde kommer man op på at debitere landbrugssektoren 1,8 % af den samlede produktionsværdi mere, eller ialt 13,5 % i 1949. På andre områder er forskellen mellem den direkte og den akkumulerede import betydelig større.

Denne tankegang benytter Nørregård Rasmussen nu på en række områder til at søge at udlede en række oplysninger om de enkelte sektors økonomi ved rent logiske ræsonnementer (deduktioner). Jeg henviser særlig til kapitel 4 om priser og indkomst, kapitel 6 om prisrelationer mellem de forskellige erhverv og kapitel 8 om strukturanalyse og de kapitler, hvor den således opbyggede teori er illustreret med tal fra det danske samfund.

De opnåede resultater er selvfølgelig lige så usikre, som de forudsætninger de er bygget på, og abstraktionen er, som jeg har pointeret, temmelig betydelig, hvorfor konklusionerne må være meget forsigtige. Det er N. R. da også klar over, og beregningerne opfattes mere som eksempler end som egentlige resultater. Det er dog klart, at man må kravle, før man kan gå.

IV.

Når man fra driftsøkonomisk side principielt hilser et sådant regnskabsmæssigt fremstød indenfor nationaløkonomien velkommen, er det naturligt, at man meget hurtigt standser ved de mange abstrakte forudsætninger, der nu ligger bag en analyse, der kan begrunde opstillingen af et budget, f. eks. at sektoren kun fremstiller et produkt, (nogle vil mene, at det i særdeleshed er en meget dristig forudsætning for industriens vedkommende), at sektoren kun har variable omkostninger, at der er ubegrænset kapacitet, at der ikke er mulighed for substitution o. s. v.; det er for os driftsøkonomer en meget stor mundfuld.

Her er det måske på sin plads at gøre opmærksom på, at nogle af disse forudsætninger har været drøftet indenfor driftsøkonomien gennem lange tider. Det har således ikke været helt let blandt driftsøkonomer at komme til klarhed over en lang række regnskabsmæssige problemer, f. eks. at få en virkelig klar forståelse af substitutionsproblemernes regnskabsmæssige side o. s. v.

Man får imidlertid ved læsningen af disputatsen det indtryk, at N. R. har læst alle de mange bøger og afhandlinger, der er fremkommet fra nationaløkonomisk side, men helt har sprunget den måske noget mere jordbundne driftsøkonomiske litteratur om de ret beslægtede emner over. Forfatterens nationaløkonomiske viden er der ingen tvivl om, men bogen ville efter mit skøn være blevet bedre, hvis forfatteren havde haft et tilsvarende kendskab til den beslægtede driftsøkonomi.

Måske bør man ikke vente, at en forfatter med et så indgående kendskab til den matematisk økonomiske teori også skulle beskæftige sig med driftsøkonomiens mere erfaringsbetonede og jordbundne fremstillinger, men er det ikke en opgave for yngre driftsøkonomer at søge at trænge ind i N.R.'s tankegang og søge at lære af den, så det tomrum, der synes at være mellem de to grupper, kunne blive noget mindre.

V.

Endelig er der spørgsmålet om at få myndigheder og politikere til at benytte de erfaringer, man i så henseende kommer til i fremtiden. Det vil utvivlsomt være vanskeligt i et demokratisk samfund, hvor offentligheden både politikere og vælgere dog stadig må træffe de endelige afgørelser. Hvis N. R.'s fremstillingsform slår igennem, vil kløften mellem teoretikere og politikere utvivlsomt blive betydeligt større. Samtidig kan det forudses, at der stilles betydeligt større krav til den økonomiske videnskab, før politikerne vil være tilstrækkeligt tilid til at de tør anvende en teori, de ikke helt kan forstå.

En manglende politisk forståelse af det matematiske sprog og de meget abstrakte forudsætninger, som den deduktive analyse har arbejdet med i de sidste 50 år, og som nu sidst har båret frugt i N. R.'s disputats, kan på den anden side være en fordel for teorien, der måske bedre kan få mulighed for i al stilhed endnu engang at gennemtænke problemerne og forhåbentlig nå til at opstille nogle mere realitetsbetonede forudsætninger, der kan anvendes ved moderne økonomiske betragtningsmåder.

Min konklusion af de erfaringer jeg har indhøstet ved gennemlæsning af Nørregaard Rasmussen bog er, at den kløft nogle forskere går ud fra, at der er mellem nationaløkonomi og driftsøkonomi, burde erstattes med et større samarbejde. Driftsøkonomi og nationaløkonomi er begge dele af en samlet økonomisk videnskab og burde i højere grad supplere hinanden.